

8. Українська національна та громадянська ідентичність як національна безпека: держава та інститути громадянського суспільства спільно зміцнюють українську ідентичність. *Верховна Рада України*, офіційний вебпортал. Опубл. 20.01.2026. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/269971.html.

ЗАМОЖСЬКИЙ Андрій Борисович,
асистент кафедри соціальної роботи
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова

УКРАЇНЬСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ І СОЦІАЛЬНА ЗГУРТОВАНІСТЬ УКРАЇНЬСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Актуальність теми зумовлена необхідністю переосмислення механізмів єднання українського суспільства. Соціальна згуртованість перестала бути просто соціологічним терміном і перетворилася на стратегічний ресурс національної безпеки.

Ідентичність за Ентоні Смітом [1], має два аспекти: Індивідуальний (відповідь на питання «Хто я?») та Колективний (відповідь на питання «Хто ми?»). За Бенедиктом Андерсеном [2], політична нація формується в першу чергу на спільних уявленнях про спільноту, де головним інструментом є комунікація. Також цікавий підхід Ернеста Геллнера [3], де національна ідентичність є продуктом модернізації та індустріального суспільства.

У контексті соціальної згуртованості підхід Ернеста Геллнера акцентує увагу на інституційних механізмах інтеграції, передусім ролі держави та масової освіти у формуванні культурної єдності суспільства. Натомість Ентоні Сміт підкреслює значення спільної історичної пам'яті, міфів і символів як джерела глибокої емоційної солідарності, що забезпечує довготривалу соціальну згуртованість. Бенедикт Андерсон, у свою чергу, розглядає згуртованість як результат комунікативного конструювання «уявної спільноти» через мову, медіа та публічний дискурс. Таким чином, ефективна соціальна політика має поєднувати інституційну інтеграцію, інклюзивну історичну пам'ять та відкриті комунікативні практики, що дозволяє зміцнювати соціальну згуртованість без ризику виключення соціальних і культурних груп.

Соціальна згуртованість на сьогодні не має єдиного наукового визначення. Більш того, соціальна згуртованість на сьогодні немає єдиної концепції. З одного боку, це створює певну плутанину, оскільки дослідження залежать як від філософської парадигми дослідника, так і від практичних завдань дослідження. З іншого боку, завдяки тому, що зараз йде етап філософського осмислення такого явища, як соціальна згуртованість, науковий світ відкритий до нових концепцій.

Яскравим прикладом дослідження соціальної згуртованості є «Індекс соціальної згуртованості і примирення ООН для східної України» (USE), що був створений для розуміння суспільної динаміки в східних областях України, а саме: Луганській, Донецькій, Дніпропетровській, Запорізькій та Харківській, та розробки програм міжнародної допомоги [4].

Ще донедавна досліджень соціальної згуртованості в Україні було досить небагато, але ситуація поступово змінюється. Як приклад, можна привести методологію, розроблену фондом Bertelsmann Stiftung (Німеччина) – Social Cohesion Radar («Радар соціальної згуртованості»), яка розглядає соціальну згуртованість як три домени: соціальні відносини; пов'язаність; орієнтація на загальне благо. Кожен домен має свою структуру:

- соціальні відносини: соціальні межі; віра в людей; прийняття інакшості;
- пов'язаність: ідентифікація; довіра до інститутів; сприйняття справедливості;
- орієнтація на загальне благо: солідарність і взаємодопомога; повага до соціальних норм; громадянська залученість.

Перевагою цієї методології є те, що вона дозволяє використовувати дані з інших (не прямих) досліджень. Серію досліджень соціальної згуртованості освітнього середовища за методикою Social Cohesion Radar у 2022 році проводили професор М. А. Нестерова, доцент М. М. Деліні та здобувач А. Б. Заможський [5].

Нове наукове дослідження соціологічної групи Рейтинг (Rating Group) «Проблеми соціальної згуртованості в Україні» [6], здійснене у співпраці з доктором соціологічних наук, професором кафедри соціології Львівського національного університету ім. Івана Франка Наталією Черниш, опубліковане 22 вересня 2025 року, та «Дослідження цінностей до Дня Незалежності» [7], опубліковане Rating Group 26 серпня 2025 року, дають наступні дані:

- абсолютна більшість українців (94%) відчувають себе громадянами України;
- самоідентифікація українців ще більше змістилася у бік країни загалом, аніж з регіоном, чи певним місцем проживання;
- коли респондентів попросили обрати до трьох найважливіших цінностей з переліку, найчастіше позначали перемогу України (62%).

Коллективна монографія співробітників Інституту соціології НАН України «Українське суспільство в умовах війни» 2024 року [8] публікує опрацьовані дані соціологічних досліджень. Де, наприклад, на питання «Ким Ви себе перш за все вважаєте?», варіант «громадянином України» у 2024-у році обрали 73,8% на противагу 44,2% у 2004-у. Відповідь на це та інші питання підтверджують тенденції в українському суспільстві.

Аналізуючи ці дані, розуміємо, що сплеск емоційної складової соціальної згуртованості, який ми могли спостерігати на початку повномасштабного вторгнення як сплеск волонтерської діяльності та добровольців до армії, перейшов в іншу площину – у більш усвідомлену стадію розуміння того, що перемогти ми можемо тільки разом.

Емоційний сплеск завжди тимчасовий і на довгому шляху вже відчувається як наявне певне емоційне виснаження. Соціальна згуртованість в українському суспільстві трансформується в першу чергу тому, що прийшло розуміння, що швидкої перемоги не буде, це довгий марафон, який може ще тривати достатньо довго.

У цей момент дуже важлива роль нашої держави у розвитку соціальної згуртованості України, яка полягає в тому, щоб сприяти усвідомленій згуртованості українського суспільства за допомогою засобів масової комунікації, історій українських героїв, історії стійкості українців як прикладу успіху. Саме через пропагування спільної ідентичності, спільної сили та спільного успіху і є шлях розвитку як самої української держави, так і соціальної згуртованості українського суспільства.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що ідентичність і соціальна згуртованість є двома сторонами одного процесу: ідентичність формує відчуття належності, а згуртованість – механіку колективної солідарності, що разом перетворює населення на єдиний суб'єктний політичний організм, де спільні цінності та довіра до інституцій стають гарантами національної безпеки та успішного повоєнного відновлення.

Список використаних джерел

1. Сміт Е. Д. Національна ідентичність / пер. з англ. П. Таращука. Київ : Основи, 1994. 224 с.
2. Андерсон Б. Уявлені спільноти: міркування щодо походження й поширення націоналізму. Київ, 2000. 276 с.
3. Гелнер Е. Нації та націоналізм. *Націоналізм* : антологія. Київ : Смолоскип, 2000. С. 292-311.
4. Рекомендації щодо адаптації місцевих політик до результатів дослідження SCORE в Донецькій та Луганській областях за результатами досліджень у цільових громадах. URL: <https://files.acquia.undp.org/public/migration/ua/SCORE-Recommendations.pdf>
5. Нестерова М., Деліні М., Заможський А. Соціальна згуртованість освітніх спільнот в умовах кризових станів суспільства. *Вища освіта України*. 2022. № 3 (86). DOI: 10.31392/NPU-VOU.2022.3(86).06
6. Rating Group. Проблеми соціальної згуртованості в Україні. URL: <https://www.ratinggroup.ua/news/socresilience-jul2025>
7. Rating Group. Дослідження цінностей до Дня Незалежності. URL: <https://www.ratinggroup.ua/news/values2025>.
8. Українське суспільство в умовах війни. Рік 2024 : колективна монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна та ін. Київ : Інститут соціології НАН України, 2024. 450 с.

